

Kapitel 3

Gudstjänst, unga vuxna och delaktighet

CAROLINE KLINTBORG & JOSEPHINE GANEBO SKANTZ

Varför väljer människor att delta i gudstjänst och vad påverkar deras gudstjänstupplevelse? Önskan om att besvara frågor som dessa finner idag flera exempel i Svenska kyrkan. Ett exempel är Kyrkomötets beslut 2019 att bifalla en motion i vilken motionären önskat tillsätta en utredning för att undersöka faktorer av betydelse för människors gudstjänstupplevelse.¹ Ett ytterligare exempel på intresset för gudstjänstens betydelse är ett nu pågående projekt vid *Svenska kyrkans enhet för forskning och analys*, där konfirmander och deras erfarenheter av gudstjänst ges ett särskilt utrymme.² I den så kallade Externa Kyrkbussen, dvs. Kyrkokansliets årliga enkät till allmänheten, samlas årligen data som rör människors gudstjänstdeltagande. I Kyrkbussen 2021 gavs det utrymme att ställa mer specifika frågor om människors upplevda delaktighet i gudstjänst och några resultat av denna enkät presenteras i det följande.

Syftet med artikeln är att, med utgångspunkt i de enkätsvar som inkommit från Kyrkbussen 2021, undersöka faktorer av betydelse för människors val att delta i Svenska kyrkans gudstjänst. De svarande som står i särskilt fokus för denna text var mellan 16–24 år när de besvarade enkäten och tillhör därmed gruppen unga vuxna, födda mellan 1996–2005. De svarande mellan 16–24 år är sammanlagt 289 personer och bland dem har 94 deltagit i gudstjänst i Svenska kyrkan de senaste 12 månaderna.

1 Kyrkomötets beslut KmSkr 2019:12.

2 Ansvarig för projektet är en av artikelförfattarna Caroline Klintborg. Klintborgs namn var tidigare Gustavsson.

DISPOSITION

I artikeln presenteras den förståelse för innebörden av ”delaktighet” som angav utgångspunkt för de enkätfrågor som ställdes i Kyrkbussen samt hur vi arbetat för att analysera materialet. Härafter ska vi utifrån de data vi har tillgång till, beskriva enkätsvaren närmare avseende exempelvis gudstjänstdeltagande och tro. De svar som 16–24 åringarna gav på våra frågor om gudstjänstdeltagande och delaktighet presenteras därefter i en jämförelse med samtliga svarande och texten avslutas med en reflektion över hur svaren kan bidra till en förståelse för framför allt unga vuxnas gudstjänstupplevelser.

DELAKTIGHET: EN TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

Den teoretiska utgångspunkten för de frågor som ställdes är en förståelse för delaktighet som säger att:

Den gemensamt definierade *aktiviteten* eller *ett intressefokus* står i centrum för delaktighet i gudstjänsten. *Kontexten* och frågor om *makt* utgör ett slags villkor. Av betydelse för människors delaktighet är därtill en såväl *formell-* som *informell tillhörighet, interaktion, trygghet, autonomi, engagemang* och *identitet*.³

Definitionen innebär⁴ att ett deltagande i gudstjänsten inte per se förväntas leda till delaktighet. Man kan med andra ord delta i en gemenskap utan att uppleva sig vara delaktig. Utgångspunkten är istället att det, för en inbjudan till delaktighet, är av betydelse att veta kring vad man samlas, dvs. vilken *aktivitet* eller vilket *intressefokus* man samlas kring. Delaktighet i en gemenskap bygger på att aktiviteten eller intressefokuset är gemensamt definierat. Det i sig behöver inte betyda att man är överens om hur aktiviteten i sig ska förstås men man är överens om vad man förväntas kunna förhålla sig till. Bland körsångare som intervjuats i ett tidigare forskningsprojekt, fanns en upplevd delaktighet i gudstjänsten genom körsångarnas delade intresse för sång och musik.⁵ Andra exempel på intressefokus är bön eller nattvard.

För en upplevd delaktighet krävs därtill en inbjudan, men också en vilja till *engagemang* och ett utrymme för *autonomi*. Betydelsen av autonomi handlar om självbestämmande och om individens möjlighet att göra självständiga val och bestämma över sin situation. Det handlar därför inte enbart om att bli tilldelad ett beslutsutrymme utan också om en upplevelse av möjlighet till inflytande över aktiviteten i sin helhet. Frågor kring *makt* utgör ett slags villkor, vilket betyder att utrymmet att ställa frågor, diskutera och kommentera

³ Gustavsson, C. 2016, s. 224.

⁴ Presentationen i det följande hämtas i stora delar från Klintborg 2021, s.22.

⁵ Gustavsson, 2016.

avgör en möjlig delaktighet. *Formellt tillhörig* är den som får vara med och delta men *informellt tillhörig* blir man först när man känner sig accepterad i det sociala sammanhang som man deltar i. Formellt tillhöriga Svenska kyrkans gudstjänst är därmed alla de människor som väljer att delta men också alla som också i sin frånvaro välkomnas att delta.

Av betydelse är därtill att man självklart kan, vill och får *interagera* med de andra deltagarna och att man kan och vill *identifiera* sig med dem. Därtill krävs att man känner *trygghet*. Av betydelse för en möjlig delaktighet är slutligen att deltagandet i den sociala praktiken bekräftas också i de andra sammanhang eller *kontexter* i vilka man ingår.⁶ Det är som körsångarna i den tidigare nämnda körstudien sa, svårt att delta i nattvarden om ingen av de andra körsångarna deltar i densamma.

Den här presenterade förståelse för delaktighet angav utgångspunkt för några av de frågor som ställdes i Kyrkbussen 2021. Med utgångspunkt i förståelsen för den betydelse ett intressefokus har, frågade vi om anledningar till att man väljer att delta i gudstjänst. Hur de svarande själva uppfattar sin delaktighet gavs också utrymme samt vilken betydelse kunskap om gudstjänstens innehåll och form har för de svarandes upplevelse av gudstjänst. Vi ställde också frågan om och i så fall hur ofta och i vilka sammanhang de svarande möter religiösa frågor. Innan vi presenterar de svarande och resultaten närmare ska vi säga några ord om det metodiska arbetet.

METOD

Siffrorna som presenteras i det här kapitlet baseras som redan tidigare nämnts på resultat från Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten 2021 (även kallad den externa Kyrkbussen), insamlad med Nordstat. Enkäten gick ut i mitten av november 2021 och insamling avslutades under december månad samma år. Frågor med fokus på de senaste 12 månaderna berör därför främst 2021 men även slutet av 2020, en period som präglades av pandemirestriktioner men också av vissa lättade restriktioner.⁷

6 Presentationen av begreppets innebörd i detta stycke bygger på och liknar i stora delar text i Gustavsson, C. 2016, 2018 men presentationen går även att läsa i forskningsrapporten från Asarums pastorat, Gustavsson, C. 2020.

7 På flera av frågorna har den svarande ombetts skatta på en femgradig skala i vilken utsträckning de instämmer eller håller med om ett påstående, i ett försök att förbättra möjligheterna att bryta ner analysen har dessa omvandlats till tregradiga skalor. Några av frågorna har varit flervalsfrågor (till exempel frågan om vilken typ av gudstjänst man deltagit i) och det noteras i texten när detta varit fallet.

Enkäten hade totalt 4 939 svarande varav 289 fanns inom åldersspannet 16–24 år. 2 992, eller 61 procent, av samtliga svarande var medlemmar i Svenska kyrkan. Enligt Svenska kyrkans officiella statistik låg andelen medlemmar 2021 på 54 procent. Denna diskrepans mellan befolkningen och de svarande bör hållas i åtanke när vi talar om resultaten för samtliga svarande eftersom den andel som deltagit i gudstjänst över lag kan ligga högre än de skulle gjort i ett mer representativt material. Av de 94 personer, i åldrarna 16–24, som gått på gudstjänst under de senaste 12 månaderna är 61 konfirmerade (65 %). 6 personer av de 61 är konfirmerade i annat kristet samfund. 35 procent av de som deltar i gudstjänst har med andra ord inte konfirmerats. Av de 94 som deltagit i gudstjänst är 72 personer medlemmar i Svenska Kyrkan, 22 av dem saknar med andra ord ett medlemskap.⁸

GUDSTJÄNSTDELTAGANDE, TRO OCH MÖTE MED RELIGIOSITET

Av samtliga svarande deltog runt en tredjedel, närmare bestämt 37 procent, i en gudstjänst vid minst ett tillfälle under de senaste 12 månaderna. För gruppen tonåringar/unga vuxna (16–24) var motsvarande andel 33 procent. Vid en flervalsfråga om vid vilka tillfällen de senaste 12 månaderna som personen kommit i kontakt med Svenska kyrkan angav 59 procent av de svarande som deltagit i en gudstjänst under de senaste 12 månaderna, att de närvarat vid en kyrklig handling, 33 procent vid en annan gudstjänst och 30 procent vid en musikandakt eller konsert.⁹ Tittar vi närmare på åldersgruppen 16–24, var det 44 procent som hade närvarat vid en kyrklig handling, 32 procent som närvarat vid en annan gudstjänst och 23 procent som närvarat vid en musikandakt eller konsert. En majoritet av de tillfrågade som deltagit i gudstjänst minst en gång under de senaste 12 månaderna hade med andra ord deltagit i en kyrklig handling så som dop, konfirmation, vigsel eller begravning.

För 27 procent av de svarande som varit på gudstjänst i Svenska kyrkan de senaste 12 månaderna har detta vid något tillfälle inneburit att man deltagit i en digital gudstjänst.¹⁰ Gruppen 65+ låg här högst, där 37 procent av de svarande närvarat vid en digital gudstjänst,

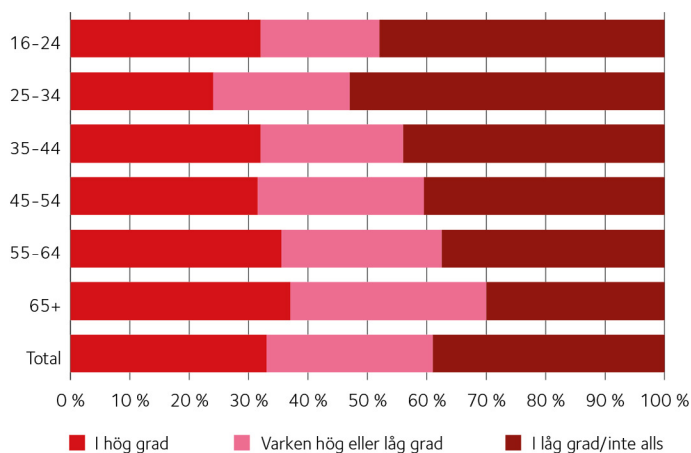
-
- 8 Analysen av materialet är deskriptiv och har främst bestått av korstabulering med kontroll för signifikans i form av chi-2 tester där 0,05 använts som brytpunkten för signifikans. På grund av det låga antalet svarande i gruppen 16–24 år (6 procent av de svarande) har vid vissa tillfällen möjligheten att uppnå signifikans i denna grupp varit begränsad. Vid dessa tillfällen presenterar vi därför främst resultat för gruppen som helhet.
- 9 På frågan "Har du haft kontakt med Svenska kyrkan under de senaste 12 månaderna?" var flera svarsalternativ möjliga: bl.a.: Vid dop, vigsel, konfirmation och/eller begravning (fysiskt eller digitalt); Annan gudstjänst (fysiskt eller digitalt); Musikandakt/konsert (fysiskt eller digitalt).
- 10 De som på frågan "Du svarade att du deltagit i gudstjänst eller annat religiöst möte de senaste 12 månaderna, har dessa varit fysiska och/eller digitala?" svarat "Enbart i digital form (ex. via Facebook eller Youtube)" eller "Både fysiskt och i digital form".

16–24 åringarna låg näst högst med 23 procent. Bland de som enbart närvarat vid digital gudstjänst de senaste 12 månaderna låg åldersgruppen 65+ också högst med 11 procent jämfört med genomsnittet 8,5 procent.¹¹

RELIGIÖS TILLHÖRIGHET OCH TRO

Bland de svarande finns de som gått i gudstjänst men tillhör en annan religion än den kristna. Bland dessa har i stort sett samtliga närvarat vid en kyrklig handling. Bland de som angett att de gått på gudstjänst finns också de som angett att de identifierar sig som ateister eller ”religiöst ointresserade”. Bland dessa har man främst deltagit i en kyrklig handling, men inte uteslutande. Bland de som i hög grad identifierar sig som ateister och religiöst ointresserade finns också de som besökt andra gudstjänster och musikandakt/konsert.

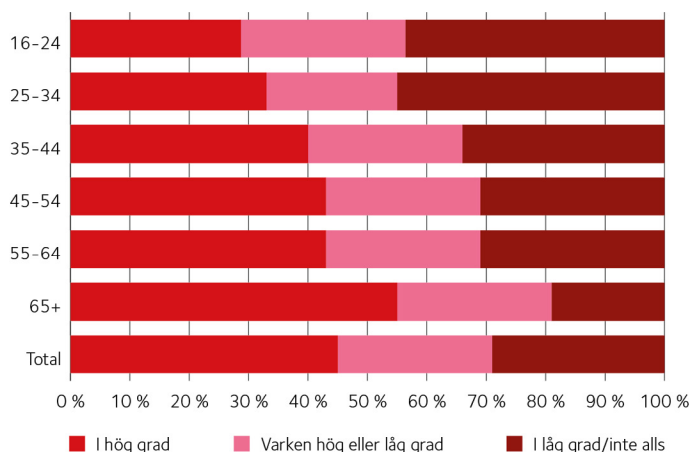
FIGUR 1. I HUR HÖG GRAD TYCKER DU ATT DU ÄR TROENDE? (SVARFÖRDELNING EFTER ÅLDER BLAND DEM SOM DELTAGIT I GUDSTJÄNST UNDER DE SENASTE 12 MÅNADERNA).

Bland de svarande (16–24) som deltagit i en gudstjänst beskriver 32 procent sig som troende ”i hög grad” (se figur 1) vilket kan jämföras med 20 procent för hela åldersgruppen. Även om de yngre generationerna i lägre grad svarar att de ”i hög grad” är troende kan gruppen 16–24 jämföras med 25–34 där endast 24 procent av de som deltagit i gudstjänst de senaste 12 månaderna svarar att de ”i hög grad” är troende.

¹¹ På frågan ”Du svarade att du deltagit i gudstjänst eller annat religiöst möte de senaste 12 månaderna, har dessa varit fysiska och/eller digitala?” var svarsalternativen: Enbart fysiskt i kyrkan eller annan religiös lokal; Enbart i digital form (ex. via Facebook eller Youtube); Både fysiskt och i digital form.

**FIGUR 2. I HUR HÖG GRAD TYCKER DU ATT DU ÄR KRISTEN?
(SVARFÖRDELNING EFTER ÅLDER BLAND DEM SOM DELTAGIT I
GUDSTJÄNST UNDER DE SENASTE 12 MÅNADERNA).**

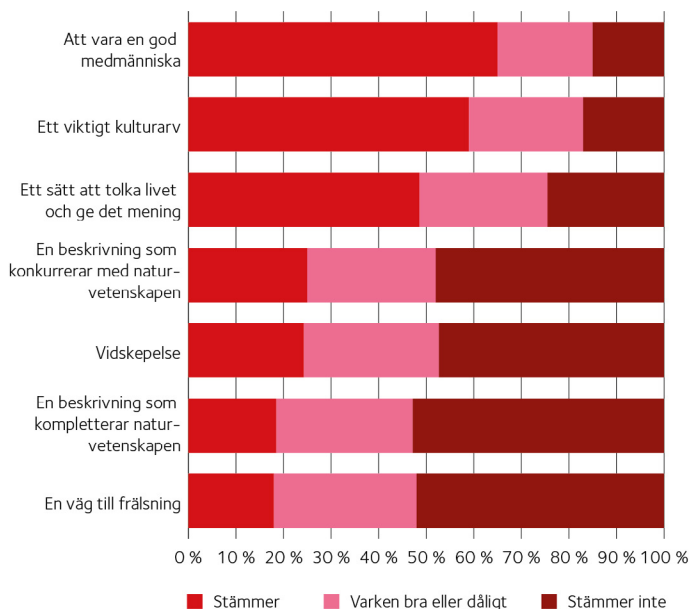
Dock framgår det av figur 2 att en större andel i gruppen 25–34 (av de som deltagit i gudstjänst i Svenska kyrkan under de senaste 12 månaderna) har svarat att de ”i hög grad” är kristna (33 procent) jämfört med gruppen 16–24 år (29 procent). Bland samtliga i gruppen 16–24 svarade 15 procent att de i hög grad är kristna vilket kan jämföras med 17 procent för gruppen 25–34. Båda dessa grupper svarar i större utsträckning än de äldre åldersgrupperna att de i hög grad är ateister och religiöst ointresserade.

DÖPTA OCH KONFIRMERADE

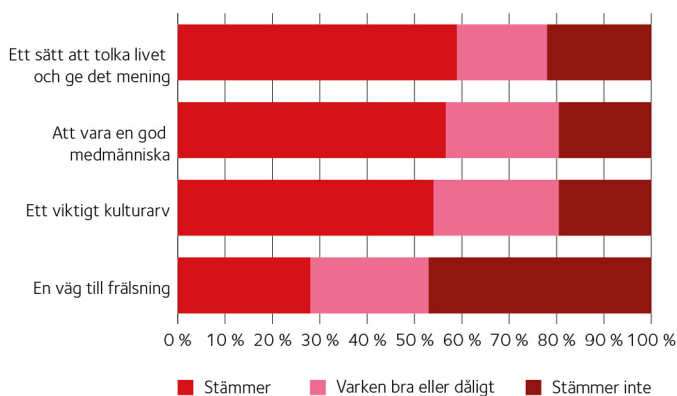
Det finns ett samband mellan att vara konfirmerad i Svenska kyrkan och att närvara vid en kyrklig handling, annan gudstjänst och/eller musikandakt/konsert. Som konfirmerad deltar man, visar studien, i högre utsträckning i samtliga typer av gudstjänster.¹² Dock går det inte att uttala sig om samtliga alternativ i relation till gruppen 16–24 år eftersom antalet svarande är för få. Det går dock att se att gruppen konfirmerade 16–24-åringar i högre utsträckning har svarat att de förknippar kristen tro med ”Ett sätt att tolka livet och ge det mening” (59 %) och ”En väg till frälsning” (28 %) jämfört med samtliga konfirmerade (se figur 3 och 4). Konfirmationen ser med andra ord ut att påverka de svarandes personliga syn på innebörden av kristen tro.

¹² Kyrkliga handlingar, andra gudstjänster och musikandakter/konsert.

FIGUR 3. INNEBÖRDEN AV KRISTEN TRO BLAND SAMTLIGA SVARANDE SOM KONFIRMERATS I SVENSKA KYRKAN.

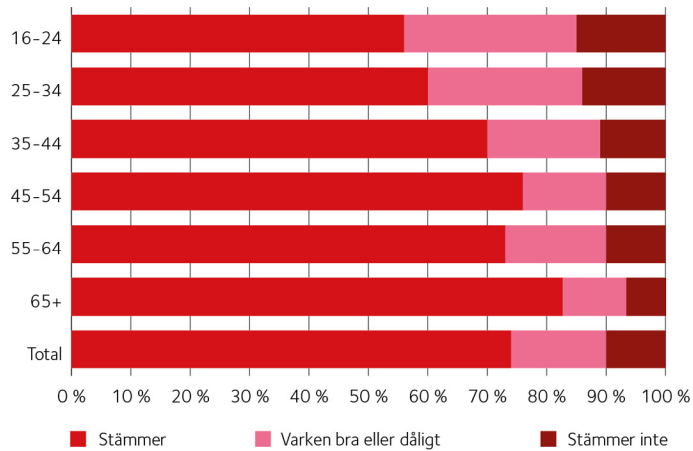
FIGUR 4. INNEBÖRDEN AV KRISTEN TRO BLAND 16–24-ÅRINGAR SOM KONFIRMERATS I SVENSKA KYRKAN.¹³

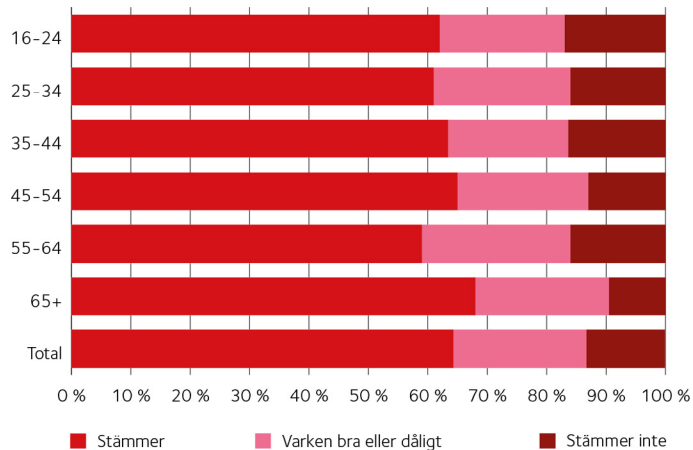
¹³ Övriga svarsalternativ hade inte ett signifikant samband och inkluderas därför inte här.

Bland de som deltagit i gudstjänst under de senaste 12 månaderna instämmer 56 procent i gruppen 16–24 år i påståendet att kristen tro innebär att "vara en god medmänniska" (se figur 5). Siffran kan jämföras med 46 av samtliga i gruppen 16–24 år, dvs. bland också de som inte deltagit i gudstjänst under de senaste 12 månaderna. Jämfört med övriga ålderskategorier är det, vilket figuren visar, en mindre andel bland 16–24-åringarna som anser att påståendet stämmer.

FIGUR 5. ANDELEN BLAND SAMTLIGA SVARANDE VILKA DELTAGIT I GUDSTJÄNST DE SENASTE 12 MÅNADERNA SOM ANSER ATT KRISTEN TRO INNEBÄR ATT VARA EN GOD MEDMÄNNISKA.

FIGUR 6. ANDELEN BLAND SAMTLIGA SVARANDE VILKA DELTAGIT I GUDSTJÄNST DE SENASTE 12 MÅNADERNA SOM ANSER ATT KRISTEN TRO INNEBÄR ETT SÄTT ATT TOLKA LIVET OCH GE DET MENING.

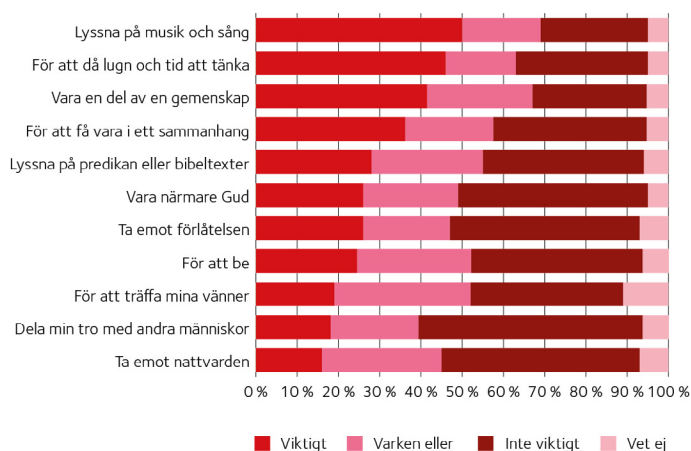
Som framgår av figur 6 anger 62 procent i gruppen 16–24 år som deltagit i gudstjänst att de i hög grad ser kristen tro som ett sätt att tolka livet och något som ger livet mening. Det är också det påstående om kristen tro som 16–24-åringarna i störst utsträckning instämmer i. Skillnaderna med avseende på ålder är, vilket figuren visar, också relativt små i fråga om inställningen till detta påstående.

Bland de som uppger att de i hög grad är kristna är det betydligt större andelar av de yngre svarande som instämmer i samtliga påståenden om vad kristen tro är. Exempelvis anger 86 procent i gruppen 16–24 år att kristen tro innebär att vara en god medmänniska, följt av 82 procent som i hög grad anser att det är ett sätt att tolka livet och ge det mening. Skillnaderna i relation till övriga ålderskategorier är mindre när man enbart gör jämförelser inom den grupp som uppger att de i hög grad är kristna.

GUDSTJÄNSTENS INTRESSEFOKUS

Med utgångspunkt i förståelsen för betydelsen av att samlas kring en aktivitet eller ett intressefokus för en upplevd delaktighet, frågade vi om anledningar till att människor väljer att delta i gudstjänst.¹⁴ Av figur 7 framgår att det som i högast grad skattades som viktigt bland 16–24-åringarna var att Lyssna på musik och sång (50 %) medan lägst andel svarande angav Ta emot nattvarden (16 %) och Dela min tro med andra människor (18 %).

FIGUR 7. ANLEDNINGAR BLAND 16–24-ÅRINGAR TILL VARFÖR MAN VÄLJER ATT DELTA I GUDSTJÄNST.

14 För frågorna: Att delta i gudstjänst för att be, för att få lugn och tid att tänka samt för att få vara i ett sammanhang kan vi inte se något signifikant samband i en jämförelse mellan åldersgrupperna.

Bland samtliga svarande är det jämförelsevis 41 procent som deltar i gudstjänst för att vara del av en gemenskap. Här sticker grupperna 16–24 och 65+ ut då de i högre utsträckning än genomsnittet anger att det är viktigt. 16–24 sticker överlag ut i en jämförelse med 25–34 då den senare ålderskategorin skattar samtliga skäl som mindre viktiga.

Bland 16–24-åringar är det 36 procent som deltar i gudstjänst för att få vara i ett sammanhang medan endast 19 procent anger betydelsen av att träffa sina vänner. Vara del av en gemenskap (42 %) och Ta emot förlåtelsen (26 %) är båda svarsalternativ där gruppen 16–24 år i högre utsträckning än samtliga angett det vara viktigt.

Överlag står åldersgrupperna 16–24 och 65+ ut jämfört med övriga åldersgrupper då de i flera fall anger aspekter vara viktiga i en jämförelse med övriga grupper. 25–34-åringarna avviker från övriga ålderskategorier genom att gradera flertalet av de angivna skälen som ”inte viktiga” eller vara neutrala i högre utsträckning än genomsnittet, och i synnerhet i en jämförelse med åldersgruppen 16–24 år.

DELAKTIGHET

Hur de svarande själva uppfattar sin delaktighet gavs särskilt utrymme i enkäten samt vilken betydelse några olika faktorer har för deras upplevelse av densamma. I det följande presenterar vi resultat som visar om de svarande deltagit i en fysisk och/eller digital gudstjänst, därefter presenterar vi hur de svarande ställer sig till olika påståenden som vi utifrån vår teoretiska förståelse för delaktighet förväntade oss skulle kunna påverka upplevelsen av gudstjänst. Slutligen presenterar vi resultat som pekar på confirmationens betydelse för en upplevd delaktighet i gudstjänsten.

DIGITALA OCH/ELLER FYSISKA GUDSTJÄNSTER

Under den period som enkätfrågorna avsåg hade flera fysiska gudstjänster ställts in på grund av pandemin och församlingarna ställde i flera fall om för att i stället välkomna till gudstjänst i det digitala rummet.¹⁵ I materialet går det att se ett samband mellan en upplevd delaktighet i gudstjänsten och huruvida gudstjänsterna man deltagit i varit digitala, fysiska eller både och. Detta samband var signifikant för samtliga åldersgrupper i undersökningen.

Enkätresultatet visar att de svarande i samtliga åldersgrupper som angett att de upplever hög grad av delaktighet har deltagit i både fysiska och digitala gudstjänster. Bland 16–24-åringar ser vi också att bland de som deltagit enbart fysiskt är det störst andel svarande som

¹⁵ Mer om Svenska kyrkans omställning under Corona pandemin går att läsa i bland annat: Fransson, S. (2022) och Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021).

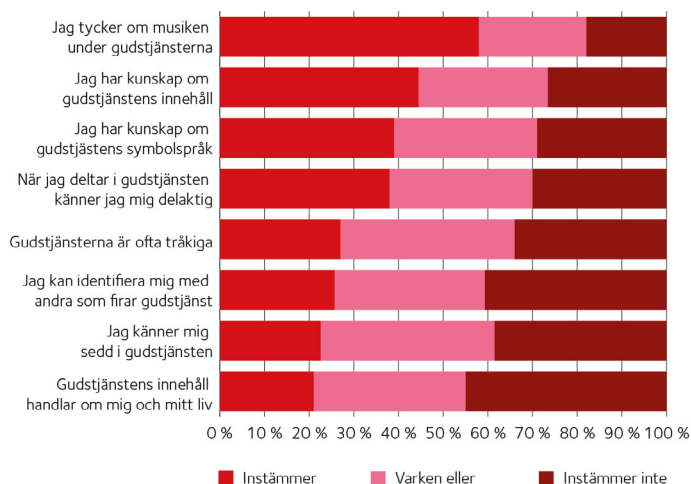
känner sig icke-delaktiga. När de i denna åldersgrupp deltagit enbart digitalt är de neutrala i fråga om delaktighet, dvs. de beskriver sig inte vara delaktiga i hög utsträckning men säger sig inte heller vara icke-delaktiga i lika hög utsträckning som de som enbart deltagit i fysiska gudstjänster. Bland 25–34, 35–44 och 45–54 åringar går det att se liknande samband. Åldersgruppen 55–64 år skiljer sig något från de övriga då de som enbart besökt digitala gudstjänster anser sig vara mindre delaktiga jämfört med de som deltagit i enbart fysiska gudstjänster. Bland gruppen 65+ är det i likhet med övriga åldersgrupper fler antal svarande som besökt både fysiska och digitala gudstjänster som också anser sig vara delaktiga. I denna åldersgrupp är det också lägre andel av de som enbart besökt fysiska gudstjänster som anser sig vara delaktiga.

Enkätresultatet visar att flertalet som enbart deltagit i en fysisk gudstjänst känner sig mindre delaktiga och svaren pekar också mot att flertalet i denna grupp deltagit i enbart kyrkliga handlingar.

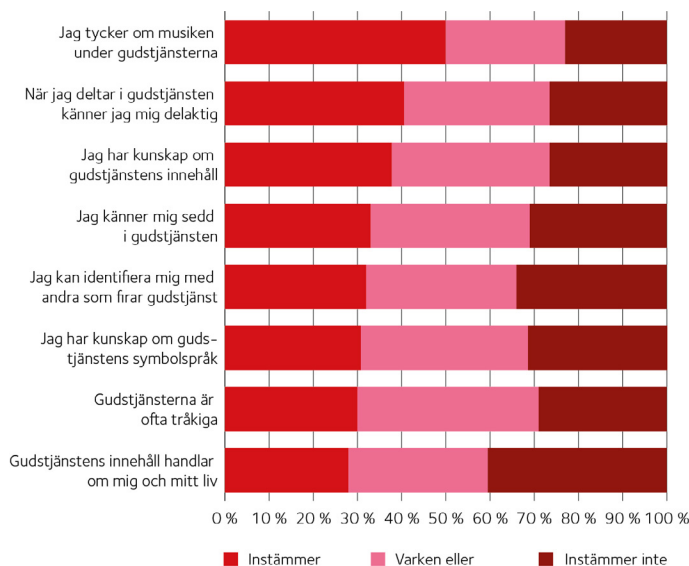
ASPEKTER AV BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET

I materialet går det att se ett positivt samband mellan en upplevd delaktighet i gudstjänsten och att de svarande instämmer i följande påståenden: "Jag har kunskap om gudstjänstens innehåll", "Jag har kunskap om gudstjänstens symbolspråk", "Jag känner mig sedd i gudstjänsten", "Jag kan identifiera mig med andra som firar gudstjänst", "Gudstjänsten innehåll handlar om mig och mitt liv". I en jämförelse av hur olika generationer besvarat de olika påståendena kan vi se att några åldersgrupper instämmer i högre grad än andra.

FIGUR 8. ASPEKTER AV BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET BLAND SAMTLIGA SVARANDE.

FIGUR 9. ASPEKTER AV BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET BLAND 16–24-ÅRINGAR.

I figur 9 framgår att gruppen 16–24 år svarat att de instämmer i högre utsträckning än genomsnittet bland samtliga svarande i följande påståenden: ”När jag deltar i gudstjänsten känner jag mig delaktig”, ”Jag känner mig sedd i gudstjänsten”, ”Jag kan identifiera mig med andra som firar gudstjänst”, ”Gudstjänsten handlar om mig och mitt liv” och ”Gudstjänsterna är tråkiga”. Åldersgrupperna 35–44 och 45–54 år instämmer också i högre utsträckning än genomsnittet i påståendet: ”Jag känner mig sedd i gudstjänsten”. Åldrarna 16–24 år ligger högst i en jämförelse mellan de nämnda grupperna. Här kan man fundera över vilken betydelse en inbjudan till olika slags verksamheter i Svenska kyrkan har för upplevelsen av att vara sedd i gudstjänsten. Bland de nämnda grupperna vet vi att verksamhet ofta erbjuds åldrarna 16–24 år och att det idag inte är ovanligt att personer i åldersgrupperna 35–44 och 45–54 år har kontakt med kyrkan i samband med giftermål och egna eller andra barns dop och konfirmation. För åldersgruppen 25–34 år erbjuds det mer sällan någon verksamhet.

Det går också att se ett samband mellan upplevelsen av att inte känna sig delaktig i gudstjänsten och en samtidig upplevelse av att gudstjänsterna är tråkiga. Åldersgrupperna 16–24, 25–34, 35–44, 55–64 år svarar i högre utsträckning än genomsnittet att de instämmer i påståendet att gudstjänsterna är tråkiga. 44–54 år och 65+ instämmer med andra ord inte i lika hög grad i påståendet. Det går inte att se något samband mellan hur de svarande upplever musiken i en gudstjänst och deras upplevelsen av (bristande) delaktighet.

En utgångspunkt för de frågor som ställdes var att delaktighet i gudstjänsten påverkas av ett antal samverkande faktorer. Musiken kan med denna utgångspunkt sägas ge exempel på en "aktivitet" eller ett intressefokus och svaren ovan indikerar att människor inte självklart samlas kring samma intressefokus. Hur de svarande upplever gudstjänstmusiken ser framför allt ut att påverka dem för vilka musiken utgör ett självklart intressefokus. Med avseende på det sistnämnda ser vi att de som uppger att "Lyssna på musik och sång" är ett viktigt skäl till att gå på gudstjänsten också är de som uppger att de tycker om musiken.

Sambandet mellan delaktighet och kunskap om gudstjänstens innehåll och symbolspråk är intressant. Tidigare studier har visat att kunskap inte behöver innebära en samtidig känsla av delaktighet.¹⁶ Resultaten i denna studie pekar på ett samband och frågan vilken slags kunskap det handlar om skulle vara intressant att undersöka närmare. En kunskap om innehåll och symbolspråk kan förväntas ge deltagarna en upplevd trygghet vilket i sig kan vara av betydelse för en upplevd delaktighet. Undersökningen bekräftar också att det finns ett sådant samband för gruppen i sin helhet. Men som redan sagts, skulle frågan behöva undersökas närmare.

KONFIRMATIONENS BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET

I materialet kan vi se ett samband mellan att vara konfirmerad i Svenska kyrkan och en upplevelse av att vara delaktig i gudstjänsten. Det går därtill att se ett samband mellan att vara konfirmerad och några av de aspekter som vi antog kunde vara av betydelse för en upplevd delaktighet: betydelsen av kunskap, kännedom om kyrkans symbolspråk, en upplevelse av att vara sedd och kunna identifiera sig med andra som firar gudstjänst.

Det finns ett samband i samtliga åldersgrupper mellan att vara konfirmerad och att anse sig ha en förståelse för gudstjänstens innehåll och symbolspråk. I samtliga åldersgrupper förutom 55–64 år och 65+ finns det ett samband mellan att vara konfirmerad och känna sig sedd i gudstjänsten. Genomgående känner de svarande som inte konfirmerats sig, i lägre grad sedda i gudstjänsten i jämförelse med de som konfirmerats. Bland de som konfirmerats är det också fler som instämmer i påståendet "Jag kan identifiera mig med andra som firar gudstjänst", särskilt i grupperna 16–24, 25–34 och 35–44 år.

Hur man ställer sig till påståendet "gudstjänsterna handlar om mig och mitt liv" har ett samband med att vara konfirmerad i samtliga åldersgrupper med undantag för 25–34-åringarna. Gruppen 16–24

¹⁶ Gustavsson, C. 2016.

är skiljer sig från de äldre åldersgrupperna genom att de i hög grad instämmer med detta påstående, medan de andra ställer sig neutrala till det.

Det är också fler av de konfirmerade jämfört med de som inte konfirmerats, som tycker om musiken under gudstjänsterna. Bland dem som konfirmerats är det i synnerhet de unga (16–24 år) som svarar att man tycker om musiken. Huruvida man är konfirmerad eller inte, tycks inte spela någon roll för huruvida uppfattar gudstjänsterna som tråkiga.

AVSLUTANDE REFLEKTION

Syftet med denna artikel är, som tidigare nämnts, att undersöka faktorer av betydelse för människors val att delta i Svenska kyrkans gudstjänst. I det följande ska vi dela några reflektioner över hur de enkätsvar som ligger till grund för undersökningen kan bidra till en förståelse för framför allt unga vuxnas gudstjänstupplevelser och vilka ytterligare frågor resultaten väcker.

GUDSTJÄNSTDELTAGANDE

Enkätresultatet visar att runt en tredjedel av de svarande besökt gudstjänst vid minst ett tillfälle under de senaste 12 månaderna. Åldersgruppen 16–24 år deltar i större utsträckning i gudstjänst jämfört med personer i åldern 25–44 år. Resultaten väcker frågor kring vilken betydelse den övriga verksamhet som kyrkan inbjuder till har, genom till exempel konfirmation och ledarutbildningar. Resultaten tycks peka mot att Svenska kyrkans övriga verksamhet får betydelse för en upplevd delaktighet i gudstjänsten, men att också hur ofta man deltar i gudstjänst påverkar upplevelsen. Verksamhet så som konfirmation och ledarutbildning innebär vanligtvis i sig ett antal gudstjänstbesök.

Dopfrekvens, konfirmation och medlemskap hänger samman då konfirmationen följer efter dop och då medlemskapet likaledes är en följd av att en blivit döpt. Att man som barn inte längre föds in i Svenska kyrkan kan vara ett faktum av betydelse för de siffror vi ser, då ett medlemskap idag kräver ett aktivt beslut från föräldrarnas sida. Att tidigare studier har visat att icke-konfirmerade i större utsträckning väljer att gå ur Svenska kyrkan understryker betydelsen av kyrkans fortsatt aktiva inbjudan till såväl dop som konfirmation för att inte tappa allt fler medlemmar.¹⁷

¹⁷ Bromander & Jonsson 2018.

Bland gudstjänstdeltagarna är det fler som kan identifiera sig som troende än som kristna. Att inte en högre andel av de svarande identifierar sig som vare sig troende eller kristna ”i mycket hög grad” kan ha att göra med de svarandes förståelse för innebörden av såväl troende som kristen. Tidigare studier indikerar att det idag kan uppfattas vara lite ”pinsamt” att vara kristen, vilket kan vara en faktor som spelar in för de svar vi ser i enkäten.¹⁸ Svaren kan självklart också bero på förståelsen för innebörden av graderingen i sig. Förståelsen för vad det innebär att vara något i ”mycket hög grad” jämfört med ”i ganska hög grad” är med andra ord inte självklar. Svaren indikerar den betydelse det kan ha för uppväxande generationer hur kyrkan själv kommunicerar innebörden av att vara kristen för en möjlig identifikation med densamma.

GUDSTJÄNSTENS INTRESSEFOKUS

En majoritet av de svarande i åldrarna 16–24 år deltar i gudstjänst för att lyssna på sång och musik och därefter i en önskan om att få lugn och tid att tänka. Det är med den teoretiska förståelse som angav studiens utgångspunkt med andra ord de intressefokus som tonåringar och unga vuxna idag sätter främst.

Av de svarande är det 18 procent som deltar för att dela sin tro med andra människor. Svaret behöver inte i sig betyda att de svarande inte har en tro utan säger endast att de deltar i gudstjänst i ett primärt syfte att dela sin tro med andra. Vi ser samtidigt att de som uppger att de delar sin tro med andra människor i högre utsträckning identifierar sig som kristna.

Bland 16–24 åringar är det 35 procent som deltar i gudstjänst för att få vara i ett sammanhang, medan endast 23 procent deltar för att träffa sina vänner. Svaren indikerar att de som deltar inte framför allt har sina vänner i gudstjänstens sammanhang. Frågor kring innebörden av gemenskap skulle utifrån studiens resultat vara intressant att undersöka närmare.

18 Thurffjell 2011.

DELAKTIGHET

Bilden som materialet ger av digital respektive fysisk närvaro i gudstjänsten har till stora delar påverkats av pandemin. Att 65+ har en förhållandevis högre närvaro digitalt kan bero på de tydliga rekommendationer som fanns i förhållande till åldersgruppen under denna period. Hur de nu släppta restriktionerna påverkar gudstjänstlivet framöver blir intressant att se.

Materialet väcker samtidigt flera frågor kring det fysiska rummets betydelse för en upplevd delaktighet, då flera av de svarande som deltagit i enbart fysiska gudstjänster beskriver låg grad av delaktighet. En möjlig förklaring till enkätresultatet är att de svarande som deltagit i såväl fysiska som digitala gudstjänster gör det i en redan upplevd delaktighet. Mot denna bakgrund kan de svarande själva ha tagit initiativ till att besöka gudstjänst i den form som erbjudits. Under en tid av pandemi var den digitala gudstjänsten i flera fall det enda alternativet.

Resultaten väcker också frågor kring vilken betydelse frekvensen gudstjänstbesök har för en upplevd delaktighet och i materialet kan vi se att det är en skillnad mellan de som bara gått någon enstaka gång under de senaste 12 månaderna och de som går någon gång i halvåret. De som går någon gång i halvåret eller oftare instämmer i högre grad i påståendet att de känner delaktighet medan de som går mer sällan inte gör det. Har man deltagit såväl fysiskt som digitalt har man under pandemin gissningsvis deltagit vid fler tillfällen jämfört med den grupp som enbart deltagit fysiskt.

En ytterligare aspekt av betydelse för de resultat vi ser kan vara att de som enbart deltagit i fysisk gudstjänst gjort det i samband med en kyrklig handling utan en egen önskan om att vara delaktig. Vi kan i materialet se ett samband som visar att de som varit på en kyrklig handling också är de som enbart deltagit i en fysisk gudstjänst medan de som besökt såväl fysiska som digitala gudstjänster deltagit också i andra gudstjänster. Det senare manar till frågor om vilken slags delaktighet församlingar inbjuder till vid kyrkliga handlingar: inbjuder församlingen till interaktion och engagemang på lika villkor, ser man deltagarna eller vill kanske de som deltar i kyrkliga handlingar i de flesta fall inte alls vara delaktiga? Enligt den förståelse för delaktighet som anger studiens utgångspunkt krävs en inbjudan men också en vilja till engagemang för att uppleva delaktighet.

Osagt orsak och verkan kvarstår det faktum att gudstjänst i det fysiska rummet inte självklart innebär en hög grad av delaktighet hos de som deltar. Materialet manar till frågor om engagemanget från församlingens sida, i det fysiska såväl som det digitala rummet, för att alls inbjuda de deltagande till delaktighet. Blir, kan man fråga

sig, en bristande upplevelse av delaktighet tydligare i det fysiska rummet jämfört med det digitala, eller förväntar deltagarna sig inte samma slags delaktighet när man möts via en skärm? Tidigare studier har pekat mot att kyrkorummets artefakter kan stå i vägen för en upplevd delaktighet, artefakter som alls inte möter en på samma sätt i det digitala rummet.¹⁹ Det fysiska rummets (icke) betydelse är ett resultat som skulle vara intressant att undersöka närmare.²⁰

SAMMANFATTNING

Sammanfattningsvis ser gudstjänstnära verksamhet för alla åldrar ut att vara av avgörande betydelse för människors gudstjänstupplevelse. De som är i åldrar där också annan verksamhet erbjuds uttrycker en större delaktighet: de känner sig mer sedda, de upplever sig i större utsträckning ha kunskap om gudstjänstens innehåll och symbolspråk och de upplever i högre utsträckning att gudstjänsten handlar om dem och deras liv. De svarande som är i åldrar där man inbjuder till gudstjänstnära verksamhet instämmer också i högre utsträckning med påståendena om att de är troende och kristna. Vilken slags kunskap som de svarande upplever som bidragande till deras delaktighet i gudstjänst skulle vara en av flera intressanta frågor att, utifrån den här redovisade enkätsvaren, få möjlighet att undersöka närmare. Hur församlingar framöver tar sig an den utmaning som resultaten möjligen innebär avseende betydelsen av dop och konfirmation samt gudstjänstnära verksamhet blir intressant att följa och vilken betydelse arbetet får, blir det därtill intressant att framöver undersöka närmare.

¹⁹ Gustavsson 2016.

²⁰ Mer om Svenska kyrkans omställning under coronapandemin finns under: Fransson, S. (2022) Och Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021)

REFERENSER

- Bromander, J. & Jonsson, P. (2018). *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Uppsala: Svenska kyrkan. Kyrkomötets beslut (KmSkr) 2019:12 *Gudstjänstupplevelser*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Fransson, S. (2022). "Corona, församlingslivet och Svenska kyrkan." I U. Josefsson & M. Wahlström (red): *Svensk frikyrklighet i pandemin: En studie av församlingen i Corona och Corona i församlingen*. Forskningsrapport från Institutet för Pentakostala studier. Nr 9. Fransson, S.,
- Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021). *Svenska kyrkan Online – Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Gustavsson, C. 2016. *Delaktighetens kris. Gudstjänstens pedagogiska utmaning*. Skellefteå: Artos.
- Gustavsson, C. 2018. "Delaktighet – ett alltför oreflekterat begrepp i Svenska kyrkans församlingsinstruktioner", i: *Svensk Teologisk Kvartalskrift*. Lund: Centrum för teologi och religionsvetenskap, nr 94:1–2, 2018.
- Gustavsson, C. 2020. *Delaktighet i Praktiken - Gudstjänsten i Centrum. Redovisning av ett forskningsprojekt 2017–2019*. Asarum: Asarums pastorat.
- Klintborg, C. 2021. *Avstånd, delaktighet, längtan. Gudstjänst i en tid av religiös förändring*. Skellefteå: Artos.
- Thurfjell, D. 2011. Varför är det pinsamt att vara kristen? I: *DIN* (3–4):7-26; Novus Förlag.

